

Daknam, uilenwandeling 19 maart 2016

– Beter kan het niet

Bang afwachten wat voor weer we zouden krijgen

Herinner je je het rotweer bij de uilenwandeling in Daknam editie 2014? De dagen voor de uilenwandeling vol van regen en wind. En dan, zaterdag 15 februari 2014, we werden bijna weggeblazen. Geen uil te bekennen natuurlijk. Op een hele avond misschien één steenuil gehoord.

De organisatoren moeten er vanavond ongewild aan terugdenken. 't Zal dit jaar toch ook geen waar zijn, zeker? Ook nu slecht weer de dagen voordien. Vooral veel regen, wel minder wind dan in 2014. En dan, zaterdag 19 maart 2016, de hemelsluizen gaan toe, de bewolking breekt open, de wind gaat min of meer liggen en een heldere hemel.

Het zou een prachtige avond worden, maar dat weten we uiteraard nog niet wanneer we aan de afspraakplaats café Karibu aan de Pontweg in Daknam verzamelen.

Uilenwandeling op initiatief van de nieuwe afdeling Lokeren-Moerbeke, ook de muizen doen mee

Uilenwerkgroep Waasland heeft in december 2015 een nieuwe afdeling Lokeren-Moerbeke opgericht. Eddy (De Taey) en Marc (Aerts), initiatiefnemers van Uilenwerkgroep Waasland, zijn maar al te blij dat ze versterking krijgen van Claudia (Piens), Patrick (De Spiegeleir), Erwin (Slagmulders), Frans (Goris) en Caroline (Tas) en Frank (Schram), Met zo veel nieuwe

gezichten en enthousiasme is de lokale uitbouw van de uilenwerking verzekerd.

Een primeur op deze uilenwandeling is dat we muizenvallen hebben opgezet. Uilen kunnen niet zonder muizen, en we willen de deelnemers graag enkele levende muizen tonen (en nadien terug vrijlaten!). Ook dat zou een succes worden.

Eerst nog wat uitleg voor 45 aanwezigen

Onder een volle maan geven we een woordje uitleg over het opzet van de wandeling, maar ook over algemene kenmerken van de uilen. Wist je dat er wereldwijd een 200 verschillende soorten zijn? De grootte varieert van 19 cm (dwerguil) tot 75 cm (oehoe). Voor de spanwijdte van de vleugels mag je ruim maal twee rekenen. Volkeren werden steeds gefascineerd door deze voornamelijk 's nachts levende vogels. Als ze zich in het duister kunnen voortbewegen, moeten ze wel helderziend zijn, dacht men. De Griekse godin Athena werd steeds afgebeeld met een steenuil op haar schouder. De kleinste van de drie uilen die we tijdens deze wandeling hopen te horen, heeft er zijn Latijnse naam aan over gehouden (Athene noctua). Vroeger werden uilen levend aan de schuurdeur genageld omdat ze zouden behoeden tegen "het boze". Uilen gaven ook inspiratie aan heel wat spreuken en gezegden.

Uilen hebben drie grote troeven om zich met succes in het nachtleven te storten: ogen, gehoor en verenkleed/vlucht. Hun grote ogen kijken recht naar voren. Ze zitten vast in de oogkassen. Door extra nekwervels kunnen ze de kop 270° draaien zonder er een stijve nek aan over te houden. De gezichtshoek bedraagt om en bij de 110° waarvan 60° overlap (gemeenschappelijk voor links en rechts oog) wat dieptezicht verschaft. Ze zijn verziend, voor zaken dichterbij komen snorharen en snavel goed van pas. Uilen zitten ook constant te wiebelen om signalen en geluiden beter te kunnen inschatten. Uilen die enkel 's nachts jagen zoals kerkuil en bosuil (*Strix aluco*) hebben zwarte ogen. Uilen die ook overdag actief zijn zoals steenuil en velduil (*Asio flammeus*) hebben gele/oranje ogen.

Uilen horen op een fabuleuze manier. Het gezichtsmasker helpt het geluid te versterken. Sommige soorten hebben een asymmetrisch gehoor. Het ene oor is wat groter en hoger gelegen dan het andere. Geluiden worden een fractie van een seconde later waargenomen maar dit biedt voordeel om de geluidsbron nog beter te lokaliseren.

Geluidloze vleugels en een soepele glijvlucht laten toe een prooi ongehoord te benaderen. Uilen zijn minder zwaar dan ze eruitzien. Het verenkleed is dik, maar heel los en licht. Ook de poten zijn bedekt. De slagpennen hebben op het uiteinde dons. Gevolg is weinig wrijving met de lucht en een onhoorbare vleugelslag. De verhouding tussen vleugeloppervlakte en gewicht is groot en verleent de souplesse om de vlucht snel te wijzigen volgens opgevangen signalen.

Over braakballen zwijgen we nog even. Claudia zal dat later op de avond toelichten.

Fikse wandeling, flink tempo

De wandeling kan beginnen. Een lus van ongeveer vier kilometer brengt ons langs geschikte biotopen voor steenuil en kerkuil. Voor bosuil is het afwachten want de wandeling loopt niet echt langs zijn biotoop. Maar toch zullen we vanavond ook zijn roep horen. Niet moeilijk want we laten immers van de drie uilensoorten een geluidsopname horen.

De voorbereiding drie weken geleden was veelbelovend. We zagen en hoorden een kerkuil, hadden reactie van steenuilen op diverse plaatsen, en hoorden van heel nabij een bosuil. We zijn benieuwd of we vanavond even goed zullen doen.

Het komt moeizaam op gang

We slaan de Eikelstraat in. Bij de voorbereiding was het hier na 400 meter direct bingo voor de kerkuil.

De **kerkuil** (35 cm) was in de jaren zeventig na enkele zware winters en een fel teruglopend aantal beschikbare nestlocaties bijna uit onze contreien verdwenen. Het aantal resterende broedkoppels werd op 100 voor gans Vlaanderen geschat. Kerkuilwerkgroep Vlaanderen en honderden vrijwilligers zorgden echter voor een heuse ommekeer. Vandaag hangen, verspreid in heel Vlaanderen, ongeveer een 2000 speciale

nestkasten. In het topjaar 2007 piekten we naar een 1000 koppels kerkuilen. Ook 2012 gaf mooie resultaten. 2013 was dan weer ronduit slecht. In 2014 volgde de heropleving met grote broedsels, en in 2015 noteerden we in onze regio het grootst aantal broedsels tot op heden. Vanavond echter geen succes op die plaats, de kerkuil is niet thuis.

Eerste halteplaats voor muizen: ook negatief

Caroline en haar gezin hebben vooraf een 20-tal muizenvallen uitgezet op 3 plaatsen langs de wandeling. Deze valletjes zijn al 2 dagen vooraf opgesteld, en voorzien van meelwormen en balletjes van pindakaas, havermout en rozijnen. De valletjes blijven nog open tot een uur voor de wandeling, dit om de muizen aan het voedsel en de val te laten wennen. Net voor de wandeling worden ze dan scherp gesteld zodat ze dichtklappen achter de muis en die er niet meer uit kan. De muis kan maar een paar uur in de val blijven, want ze zou anders kunnen omkomen van de stress.

Al bij het scherpstellen van de vallen wisten we dat de kans op succes hier klein was. Er was nauwelijks van het voedsel gegeten.

Claudia geeft uitleg over braakballen. Uilen verorberen hun prooi volledig. Wat door de maagsappen niet wordt afgebroken, wordt verzameld in een braakbal. Die bevat haar, schedels en botjes, en geeft informatie over het menu van de vogel. Ook de zoogdierenwerkgroep is blij met de gegevens die door braakballenonderzoek verzameld worden. Elke uil produceert een ander type (grootte, kleur, consistentie) van braakbal. Bij kerkuilen vinden we bijna uitsluitend resten van muizen. In de braakballen van steenuilen vind je vaak restanten van schilden van kevers en andere insecten.

Was dat geen steenuil in de verte?

Tijdens de uitleg over de braakballen menen sommigen een steenuil te hebben gehoord. We stappen verder richting Pieter Heydensveer. Het is geen illusie. Onderweg passeren we een aantal geschikte biotopen voor steenuil.

Bij de tweede halteplaats voor de muizen hebben we meer succes. De braamstruiken en overgebleven mais op dit veldje

zijn ideaal. Er was vooraf al veel van het voedsel in de valletjes gegeten. In 1 valletje zit er een bosmuis en in een ander een rosse woelmuis. Iedereen krijgt de kans om de muizen te bekijken en we kunnen ze terug vrijlaten. Ook een steenuil wordt nu duidelijk gehoord.

Steenuilen meten ongeveer 23 cm en maken voor hun broedsel gebruik van natuurlijke holten (vooral knotwilgen) en nestkasten. Ze hebben een voorkeur voor kort begraasde weilanden en kunnen ook overdag op een paaltje aan de rand van hun jachtterrein worden waargenomen. Steenuilen jagen ook door over de grond te huppelen of vanuit een lage vlucht. Naast muizen staan insecten, regenwormen, kevers en soms kikkers op het menu. Ze produceren een groot arsenaal geluiden, waaronder een *miauw* dat aan katten doet denken.

Pieter Heydensveer, we zijn halfweg

Ter hoogte van het veer laten we het geluid van de bosuil horen. Aan de overkant van de Moervaart is er wel wat bos. Vroeger was hier nog een veerdienst ingericht. Het veer was ter plaatse gekend als *Pielaveir* of ook wel *Pierlaveir*, een vervorming van de officiële benaming Pieter Heydensveer.

Na enkele keren het geluid afgespeeld te hebben, beantwoordt een bosuil zijn soortgenoot. Wauw, live klinkt het nog veel indrukwekkender.

Bosuilen beginnen vroeg te broeden, vaak reeds in februari. Het zijn echte opportunisten. Ze bejagen alles wat in het bos beweegt. Met zijn 40 cm is hij de grootste van de uilensoorten die op deze wandeling aan bod komen. Bosuilen doen het goed, een beetje te goed. Ze zijn dominant tegenover steenuilen en kerkuilen, en vragen daarom (momenteel) geen extra nestkasten. Eind februari zijn de koppeltjes al gevormd en liggen de territoria vast, de nood aan vocale reactie neemt dan aanzienlijk af.

Richting kerkuilen

Een eindje verder, we zijn ondertussen in de lange Heirlandstraat, laten we opnieuw de steenuil klinken. Ook nu is

er een duidelijke reactie, heel de groep heeft het gehoord. Een uil die reageert, het zorgt voor adrenaline in het lijf!

Op een plek waar we met zijn allen van de straat weg kunnen, laten we opnieuw een kerkuil horen. Nu is er wel reactie! Eerst horen we het rauw gekrijs, maar even later laat meneer (of mevrouw, onderscheid maken op geluid is echt expertenwerk) zich ook goed zien. Heel de groep heeft de kerkuil enkele rondjes zien maken, een waar schouwspel.

Wat verder in de straat is het opnieuw muizentijd. Ook nu hebben we geluk. Deze keer hebben we een bosspitsmuis en een huisspitsmuis. Vier verschillende soorten muizen gevangen, dat hadden we niet verwacht. De kinderen genieten er duidelijk van, en ook deze diertjes kunnen we terug vrijlaten.

En wat met de ransuil (*Asio otus*)?

Een heel terechte vraag uit de groep. Ransuilen reageren amper op geluid van soortgenoten, en daarom spelen we het niet af. (Oudere) mensen getuigen over de vroegere roestplaatsen waar tot 30 ransuilen samenhoften in de winter. Het moet een ongelooflijke beleving zijn geweest. Men vermoedt dat het succes van de bosuil (mede) verantwoordelijk is voor de snelle terugval van het aantal ransuilen die de laatste jaren in vergelijking met vorige decennia veel minder voorkomt. Ook de achteruitgang van zwarte kraai (*Corvus corone*) waarvan de oude nesten graag door de ransuil gebruikt worden, doet geen goed aan de populatie ransuilen. Uilenwerkgroep Waasland werkt aan een project '*Red de ransuil*' waarbij o.a. mandjes zullen worden opgehangen in gebieden waar de ransuilen in de winter toch nog gezien worden. Houd zeker je ogen open en meld ons de roest- en verblijfplaatsen. Houd ook onze website www.uilenwerkgroepwaasland.be in het oog voor meer info over dit project.

Een toemaatje

In de Heirlandstraat is het goed vertoeven voor de kerkuil. Met ongeveer één kilometer tussen twee nestkasten zijn er hier al enkele jaren twee broedsels dicht bij elkaar geweest. Wat verderop in de Heirlandstraat hangt de tweede kerkuilkast veilig achter de muur van een zolder. Terwijl we even met de zaklamp

op de uitvliegopening schijnen en nog wat uitleg geven, verlaat een kerkuil de kast. Super, de tweede kerkuil die we deze avond mogen bewonderen! Een aantal deelnemers heeft de vogel niet zien uitvliegen, maar pikt hem/haar wel op omdat het dier even verder in een boom neerstrijkt.

De muizen winnen toch wel zeker...

Voor de uilenliefhebbers is het een geslaagde avond: zowel bosuil, steenuil als kerkuil lieten zich horen. Bovendien konden we de kerkuil tot tweemaal toe voorbij zien vliegen.

Maar met een totaal van vier verschillende soorten gaat de overwinning toch naar de muizen.

Uilen en muizen, een onlosmakelijk duo, dat heeft deze topavond bewezen. En de samenwerking met de muizenspecialisten? Die is zeker voor herhaling vatbaar!

Claudia Piens, Caroline Tas en Frank Schram, Uilenwerkgroep Waasland, afdeling Lokeren-Moerbeke
Marc Aerts, Uilenwerkgroep Waasland